Beata Pacana
Muzeum Narodowe w Krakowie

Kolekcja ceramiki chińskiej Juliana Nowaka (1865–1946). Uwagi na temat jej genezy, pochodzenia i translokacji zbiorów

Julian Nowak's (1865–1946) collection of Chinese ceramics. Notes on its genesis, origins and translocation of the artefacts

Od niemal 20 lat w muzeach Europy i Stanów Zjednoczonych prowadzi się intensywne badania proweniencji zabytków sztuki chińskiej. Zostały one zapoczątkowane w 2003 roku przez projekt, który objął zbiory Burrell Collection w Glasgow[1]. Wkrótce podobne przedsięwzięcie podjęto w Smithsonian's National Museum of Asian Art, bazując na kolekcji Freer and Sackler Galleries[2]. W roku 2020 ta sama instytucja skupiła się na działalności paryskiego marszanda Ching Tsaia Loo (znanego jako C. T. Loo)[3], a rok później pogłębiła tę tematykę, przedstawiając środowisko kolekcjonerek[4]. Z kolei berlińskie sympozjum z 2016 roku zainicjowało wiele publikacji poświęconych rynkowi dzieł sztuki azjatyckiej i dotyczących muzealiów z Niemiec i Szwajcarii[5].

Ta cenna inicjatywa badaczy i muzealników poszerzyła perspektywę oceny zabytków w kolekcjach prywatnych i publicznych nie tylko w kontekście proweniencji historycznej, ale także ich funkcjonowania na międzynarodowym rynku dzieł sztuki – powinno się zatem kontynuować ją również w odniesieniu do polskich zbiorów[6].

Niniejszy artykuł to przyczynek do podjęcia tej tematyki. Jego celem jest jednocześnie przybliżenie roli, jaką odegrał Julian Nowak w dziejach polskiego kolekcjonerstwa sztuki Dalekiego Wschodu. W historii zajął on ważne miejsce jako bakteriolog, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, rektor tejże uczelni, premier rządu II Rzeczypospolitej i działacz społeczny[7]. Wielokrotnie omawiano jego działalność w roli mecenasa i kolekcjonera dzieł Stanisława Wyspiańskiego (1869–1907)[8], powszechnie znany nie jest natomiast fakt, że w ciągu 40 lat życia dogłębne studia i międzynarodowe kontakty pozwoliły mu na zgromadzenie wybitnego zbioru ceramiki chińskiej, w której dominującą rolę odegrały wczesne obiekty z epok Han (206 p.n.e.–220 n.e.), Tang (618–907), Song (960–1279) i Yuan (1279–1368)[9]. Pierwszy jej publiczny pokaz odbył się w 1934 roku w Sukiennicach

[1] CARP (Chinese Art – Research into Provenances) z 2003 roku realizowany przez History of Art and Humanities Advanced Technology and Information Institute, University of Glasgow.

[2] SPRI (Smithsonian Provenance Research Initiative) z 2008 roku kierowany przez Elizabeth Duley przy współudziale Patricii Teter, Laurie A. Stein, Doroty Chudzickiej.

[3] „C. T. Loo Revisited. New Sources & Perspectives on the Market for Asian Art in the 20th Century". Webinar zorganizowany 3 grudnia 2020 roku we współpracy z Museum für Asiatische Kunst, Staatliche Museen zu Berlin i Museum Rietberg.

[4] „Untold Stories. Women and the Asian Art Trade", Harvard Art Museums, Cambridge, 30 września 2021 roku.

[5] „All the Beauty of the World. The Western Market for non-European Artefacts (18th–20th century)", Bauakademie, Berlin, 13–15 października 2016, https://fokum.org/conference-2016/ [dostęp: 10.05.2022]. Publikacje w „Journal for Art Market Studies" od 2017 roku.

[6] Temat kolekcjonerstwa i badań proweniencyjnych w Polsce poruszono w ostatnich latach na konferencjach naukowych i w towarzyszących im publikacjach, m.in.: *Miłośnictwo rzeczy. Studia z historii kolekcjonerstwa na ziemiach polskich w XIX wieku*, red. K. Kłudkiewicz, M. Mencfel, Warszawa 2014; *Kolekcjonerstwo polskie XX i XXI wieku. Szkice*, red. T. F. de Rosset, A. Kluczewska-Wójcik, A. Tołysz, Warszawa 2015.

[7] J. Lisiewicz, J. Sałkowski, A. Urbanowicz, *Nowak Julian Ignacy (1865–1946)*, Polski Słownik Biograficzny, t. XXIII, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978, s. 265–267.

[8] L. Płoszewski, *Wyspiański w oczach współczesnych*, t. II, Kraków 1971, s. 159–166; K. Zbijewska, *Orzeł w kurniku. Z życia Stanisława Wyspiańskiego*, Warszawa 1980, s. 169–182; *Wyspiański. Katalog wystawy dzieł ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie*, red. D. Godyń, M. Laskowska, Kraków 2017.

[9] J. Lisiewicz, J. Sałkowski, A. Urbanowicz, dz. cyt. Autorzy noty pominęli zainteresowania i działalność Juliana Nowaka w tej dziedzinie. Wzmianka o kolekcji znajduje się w artykule Anny Szkurłat – zob. A. Szkurłat, *Kolekcjonerstwo ceramiki w Polsce*, „Kronika Zamkowa. Roczniki" 2013, t. 1–2 (65–66), s. 153–186.

Julian Nowak, około 1910 roku, nr inw. MUJ-8076-F, fot. Józef Kuczyński, zbiory Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego

na „Wystawie kobierców mahometańskich, ceramiki azjatyckiej i europejskiej”[10].

Julian Nowak gromadził swoje zbiory od 1906 roku z zamiarem przekazania ich instytucji publicznej, którą opisywał – na wzór podobnych europejskich placówek – jako „Muzeum Wschodnie”[11]. Ów plan urzeczywistnił 19 października 1946 roku, na krótko przed śmiercią, donacją na rzecz Muzeum Narodowego w Krakowie[12]. Trudny powojenny czas nie sprzyjał realizacji idei darczyńcy, który planował stałe prezentowanie zespołu, co z pewnością ograniczyło świadomość jego istnienia i możliwość oceny, także w obiegu międzynarodowym[13].

Dokumentacja dołączona do aktu darowizny poza spisem zawartości poszczególnych skrzyń zawierała maszynopis uwzględniający 156 pozycji, pod którymi kolekcjoner szczegółowo opisał naczynia ceramiczne oraz podał informacje o źródle ich nabycia i cenie, jaką za nie zapłacił[14]. W miarę możliwości umieszczał tam również informacje o proweniencji historycznej. Dla badaczy niezwykle interesujące są komentarze o okolicznościach nabywania obiektów i wskazówki dotyczące ich porównania z analogicznymi zabytkami w kolekcjach międzynarodowych. Dzięki tym dokumentom i materiałom źródłowym powstaje możliwość analizy omawianego zespołu nie tylko pod względem artystycznym, ale również w szerszym kontekście translokacji zabytków z Chin przez Europę do Krakowa.

Najstarszy zabytek zespołu pochodzi z czasów panowania dynastii Han (206 p.n.e.–220 n.e.), kolejne reprezentują niemal wszystkie epoki cesarskie, aż do upadku ostatniej dynastii – Qing – w 1911 roku[15]. Ten nieliczny zbiór jako jedyny w Polsce pozwala prześledzić rozwój ceramiki chińskiej na przestrzeni ponad 2000 lat. W zbiorze dominują wyroby szkliwione, monochromatyczne. Jest to ważny klucz do prześledzenia systematyki jego gromadzenia. Najciekawszą grupę stanowi ceramika pochodząca z najstarszych epok, reprezentująca najważniejsze ośrodki i ich różnorodność stylową. Pierwszym przedmiotem z tej grupy jest kadzielnica należąca do wyposażenia grobowego z epoki Han, pokryta zieloną glazurą *youtao*[16], z patyną o srebrno-złotej iryzacji, która powstała pod wpływem długotrwałego spoczywania w wilgotnej ziemi. Z kultem przodków wiążą się również przedmioty z epoki Tang: figurki tancerek i muzykantek pokryte trójbarwnym szkliwem *sancai*, a także Duch Ziemi – jeden z pary strażników grobowca[17]. Epoka Song to najważniejszy okres w rozwoju chińskiej sztuki, kształtowanej przez talenty i gusta *literati*[18], którzy z naczyń ceramicznych uczynili

[10] *Katalog wystawy kobierców mahometańskich, ceramiki azjatyckiej i europejskiej*, kom. red. A. Holender i in., Kraków 1934. Zbiory Juliana Nowaka zostały ujęte w działach ceramiki: chińskiej (poz. kat. 1–146), muzułmańskiej (poz. kat. 180–197) i europejskiej (łącznie 39 poz. kat.).

[11] J. Nowak, *Z Londynu do Paryża*, Kraków 1933, s. 51.

[12] DI MNK, Dzp. 346/46.

[13] Wolę kolekcjonera Muzeum Narodowego w Krakowie wypełniano poprzez eksponowanie dzieł na wystawach czasowych: „Ceramika chińska” (Gmach Główny MNK, 1959), „2000 lat ceramiki chińskiej” (Kamienica Szołayskich MNK, 1986), „W przestrzeni Smoka. Sztuka chińska w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie” (Gmach Główny MNK, 2015).

[14] Dokumentacja nie była dotychczas przedmiotem badań – DI MNK, Dzp. 346/46. W numeracji maszynopisu występują liczne błędy, faktyczna liczba pozycji wynosi 155.

[15] Julian Nowak znał ceramikę neolityczną Chin, uważał jednak, że prawdziwy rozwój tej dziedziny rzemiosła rozpoczął się dopiero w czasach panowania dynastii Han (206 p.n.e.–220 n.e.) wraz z zastosowaniem szkliw barwionych tlenkami metali. Więcej na ten temat: J. Nowak, *O ceramice chińskiej*, „Arkady” 1938, R. 4, nr 6, s. 292.

[16] Nr inw. MNK VI-6990.

[17] Nr inw. MNK VI-6991.

[18] *Literati* (chiń. *wenren*) – przedstawiciel elity społeczeństwa w dawnych Chinach. Wykształcony erudyta, który posiadł umiejętności kaligrafowania, tworzenia poezji, malowania czy gry na instrumentach.

przedmioty godne kolekcjonowania i kontemplowania. Dynamicznie rozwijały się wówczas nowe ośrodki ceramiczne – ich wyroby należą do zbioru Nowaka. Są to seladony w typie *yuzhou* z rzeźbioną podszkliwnie dekoracją, ceramika *ding* wyróżniająca się białozielonym szkliwem oraz naczynia *jun* pokryte wielobarwnymi polewami w odcieniach niebieskiego i szarolawendowego z purpurowoczerwonymi plamami. Znalazły się w niej również wszystkie typy dekoracji ceramiki *jian* wytwarzane w warsztatach Jianyang w prowincji Fujian, przede wszystkim czarki do picia herbaty[19]. Ich ciemne szkliwa są bogate w tlenki żelaza, które w czasie wypalania tworzą rozmaite desenie przypominające sierść królika, upierzenie kuropatwy czy skorupę żółwia. Do najrzadszych przykładów tej ceramiki należy waza o czarno-srebrnym szkliwie naśladującym zastygłe plamki oleju *youdi*[20]. Do cennych obiektów należy czarka z białym otokiem z warsztatów Cizhou[21] oraz misa z warsztatów Jingdezhen ozdobiona rytowaną dekoracją kwiatową z glazurą w kolorze niebieskawej bieli *qingbai*[22]. Wśród wyrobów z czasów panowania mongolskiej dynastii Yuan zwraca uwagę ceramika *jun* o ciężkich kamionkowych czerepach i reliefowo opracowanych zdobieniach, pokryta szkliwami w odcieniach niebieskiego. Do najcenniejszych z całego zbioru należy natomiast pochodzące z przełomu epok Song oraz Yuan naczynie w typie *junyao* przeznaczone na cebulki kwiatowe i należące do zestawu ze stołu erudyty[23]. Dojrzałość kolekcjonerską Juliana Nowaka widać w podejściu do nabywania ceramiki z epoki Ming (1368–1644). Być może warunki finansowe lub wyczerpanie rynku antykwarycznego nie pozwoliły mu na zakup błękitno-białych naczyń z okresu panowania cesarza Wanli (1573–1620), zastąpiły ją jednak rzadkie przykłady inspirowane perską sztuką zdobniczą z czasów panowania Sasanidów (224–651) wyróżniające się plastyczną dekoracją w typie *fahua*, a także wyroby pokryte szkliwem seladonowym. Wśród tych ostatnich kolekcjoner zgromadził przykłady plastyki ceramicznej, między innymi kamionkowy ołtarzyk przenośny z figurką bodhisattwy Guanyin[24]. Jest to dobry przykład wyrobu z warsztatów Longquan datowany na początek XV wieku.

W sztuce chińskiej epoki Qing, obejmującej niemal 400 lat rządów dynastii mandżurskiej, zaznacza się przede wszystkim okres panowania dwóch cesarzy: Kangxiego (1662–1722) i Qianlonga (1736–1795). Ceramika, a zwłaszcza jej zdobienie, rozwijała się wówczas bardzo dynamicznie. W wyniku eksperymentowania z tlenkami metali, takich jak żelazo, miedź, kobalt, antymon, chrom, bizmut, złoto czy mangan, powstały nowe szkliwa redukcyjne. Najcenniejsze były polewy w różnych odcieniach czerwieni. Ich przykłady stanowią w zbiorze Nowaka wyjątkową grupę: od ciemnoczerwonych *langyao*, określanych w Europie mianem *sang de boeuf* (dosł. 'w kolorze byczej krwi'), przez barwę kwiatu i skórki brzoskwini. Paleta odcieni szkliw pozostałych naczyń prowadzi od żółci i zieleni przez kobalt, turkus, fiolet, aż po lustrzaną czerń. Wśród mistrzowskich przykładów operowania temperaturą w piecach ceramicznych wyróżniają się polewy płomieniste, którymi ozdobiono wazki *meiping* z początku XVIII wieku. Dopełnieniem zbioru są wyroby kremowobiałe, tak zwane *blanc de Chine*, wypalane w piecach Dehua, w tym czarki imitujące naczynia z rogu nosorożca i pełnoplastyczne zespoły figuralne[25]. Ceramikę regionów południowych reprezentuje z kolei wazon pokryty szkliwem marmurkowym *guangdonyao*[26]. Julian Nowak nie był zainteresowany nabywaniem porcelany malowanej naszkliwnie wielobarwnymi emaliami, posiadał jednak cenny przykład takiej dekoracji – talerz z motywem ptaka wśród ukwieconych gałęzi w typie *wucai* z okresu panowania cesarza Kangxi[27].

Dla kolekcjonera ważne są dwa momenty: pierwszy, gdy podejmuje decyzję o tworzeniu zbioru, drugi, kiedy przesądza o jego dalszym losie. Aby zrozumieć motywacje Juliana Nowaka, warto mu się przyjrzeć, uwzględniając tło epoki, w której przyszło mu żyć.

Julian Nowak urodził się w 1865 roku w Okocimiu koło Brzeska jako najstarsze z dziesięciorga dzieci Kazimierza i Teodozji z Siewakowskich. Jego ojciec był właścicielem gospodarstwa rolnego, a matka pochodziła z drobnomieszczańskiej rodziny wywodzącej

[19] Czarki o czarnych szkliwach zyskały ogromną popularność w Japonii i przez pokolenia były uznawane za skarby narodowe. Stało się to za sprawą mnichów, którzy w okresie Kamakura (1192–1333) przybywali do Chin i przez port Qingyuan udawali się do miejsca świętego dla buddyzmu Chan (Zen), jakim była Góra Tianmu (jap. Tenmoku). Wracając do Japonii, przywozili naczynia do herbaty, które nazwali *tenmoku*. W wielu zbiorach czarki występują pod tą nazwą do dziś.

[20] Nr inw. MNK VI-6916.

[21] Nr inw. MNK VI-6987.

[22] Nr inw. MNK VI-6948.

[23] Nr inw. MNK VI-6911.

[24] Nr inw. MNK VI-6985.

[25] M.in. nr inw. MNK VI-7007; MNK VI-7009; MNK VI-7010.

[26] Nr inw. MNK VI-6938.

[27] Nr inw. MNK VI-7035.

Fot. 2. Figurka lwa *fo*, Chiny, epoka Qing, okres Kangxi (1662–1722), nr inw. MNK VI-7012, fot. Karol Kowalik, zbiory Muzeum Narodowego w Krakowie

się z Królestwa Kongresowego. Wychowywany w duchu głębokiego patriotyzmu z lat dziecinnych zapamiętał opowieści wuja Józefa Siewakowskiego, uczestnika powstania styczniowego[28]. We wczesnej młodości był częstym gościem w pałacu baronów Götzów w Okocimiu. Atmosfera tego miejsca, a zwłaszcza rozmowy z protoplastą rodu – Janem Ewangelistą Götzem – ukierunkowały go w wyborze dziedziny studiów. Podjął je w 1886 roku, zostając słuchaczem na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego. Po ich ukończeniu kontynuował naukę w wielu miastach Europy, najważniejszy był jednak pobyt w Paryżu, gdzie w 1896 roku w Instytucie Pasteura współpracował z późniejszym laureatem Nagrody Nobla – Ilją Iljiczem Miecznikowem[29]. Rok spędzony we Francji rozbudził w nim zainteresowanie sztuką. We wspomnieniach opisał wrażenia towarzyszące zwiedzaniu gotyckich katedr i zamków, między innymi w Amiens, Reims, Chartres i Rouen[30].

Niedługo po powrocie udał się do Wiednia (1906), gdzie ukończył studia weterynaryjne. Po obronie doktoratu z tej dziedziny (1912) przez wiele lat kierował Instytutem Weterynarii i Medycyny Doświadczalnej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Dwukrotnie pełnił funkcję rektora macierzystej uczelni (wybierany na to stanowisko w latach 1921 i 1922). Jego dorobek naukowy obejmuje ponad 50 publikacji, spośród których światowy rozgłos zapewnił mu wydany w Jenie dwutomowy atlas mikrobiologiczny[31].

Julian Nowak był nie tylko świadkiem odzyskiwanej po wielu latach niepodległości, ale także aktywnym uczestnikiem odbudowy państwa polskiego. Najwyższym uznaniem cieszył się jako polityk i działacz społeczny. Od 1905 roku był członkiem Rady Miejskiej Krakowa, a po wybuchu I wojny światowej otrzymał nominację na komisarza rządowego w tym mieście. Wkrótce potem został zastępcą prezydenta Krakowa Juliusza Leo (1861–1918)[32]. Jako przedstawiciel samorządu reprezentował Polskę na V Międzynarodowym Kongresie Władz Lokalnych w Londynie (1932)[33]. Karierę polityczną w Stronnictwie Prawicy Narodowej, a potem PSL „Piast" zwieńczył objęciem urzędu premiera pozaparlamentarnego gabinetu, powołany 31 lipca 1922 roku na to stanowisko przez Naczelnika Państwa – Józefa Piłsudskiego (1867–1935)[34].

Dzięki swej intensywnej działalności naukowej, społecznej i politycznej Julian Nowak stał się obserwatorem i uczestnikiem najważniejszych krajowych i międzynarodowych wydarzeń. Podróże po Europie wykorzystał do zaangażowania się w życie kulturalne czołowych środowisk artystycznych, a zmysł estetyczny kształtował w odwiedzanych muzeach i antykwariatach.

Zanim jednak odkrył piękno ceramiki Chin, zainteresował się twórczością Stanisława Wyspiańskiego. Pod koniec lat 90. XIX wieku po obejrzeniu wystawy w Sukiennicach zapragnął kupić jego rysunki, które – jak wspominał – odbierał nie dzięki znawstwu, ale odczuciu „człowieka łaknącego sztuki"[35]. Znajomość zawarta w mieszkaniu Wyspiańskiego przy placu Mariackim szybko przerodziła się w szczerą i głęboką przyjaźń, dzięki której Nowak

[28] J. Nowak, „Autobiografja prof. Juljana Nowaka", mps w redakcji Polskiego Słownika Biograficznego, Kraków 1933.

[29] Ilja Iljicz Miecznikow (1845–1916) – rosyjski zoolog i mikrobiolog, laureat Nagrody Nobla w dziedzinie medycyny w 1908 roku. W 1883 roku został wybrany do Petersburskiej Akademii Nauk. Od roku 1887 na zaproszenie Louisa Pasteura prowadził badania w jego paryskim instytucie.

[30] L. Płoszewski, dz. cyt., s. 160.

[31] J. Nowak, *Documenta Microbiologica. Micropatographisher Atlas der Bakterien der Pilze und der Protozen*, t. I: *Bakterien*, Jena 1927; t. II: *Pilze und Protozen*, Jena 1930.

[32] Funkcję tę pełnił do lata 1916 roku.

[33] 5th International Congress of Local Authorities, Londyn, maj 1932.

[34] Funkcję tę pełnił do 14 grudnia 1922 roku.

[35] J. Nowak, *Wspomnienia o Wyspiańskim*, „Gazeta Literacka" 1932, R. 4, nr 3, s. 46–49.

Fot. 3. Czarka z białym otokiem, Chiny, epoka Song (960–1279), Cizhou, nr inw. MNK VI-6987, fot. Karol Kowalik, zbiory Muzeum Narodowego w Krakowie

został jednym z najważniejszych mecenasów artysty. W 1904 roku jako prezes Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego[36] powierzył mu zaprojektowanie wnętrz w nowo powstałym gmachu tejże instytucji przy ulicy Radziwiłłowskiej 4, czym zyskał sobie pamięć potomnych[37].

To właśnie w twórczości Stanisława Wyspiańskiego Julian Nowak upatrywał źródła swej pasji. W artykule poświęconym historii ceramiki chińskiej, opublikowanym na łamach „Arkad", przywołał osobiste spostrzeżenie oddające istotę jego inspiracji, pisząc, że „impulsy do zwrócenia się w stronę ceramiki wyszły z przedziwnych pasteli Wyspiańskiego, których dyskretne a głębokie kolory mają coś wspólnego z barwami szkliw ceramicznych najwyższej klasy"[38]. Pierwsze zakupy, wówczas jeszcze ceramiki europejskiej z królewskiej manufaktury w Kopenhadze, oglądał wspólnie z artystą, który – jak pisał – „żywo interesował się każdym nowym nabytkiem"[39].

Działalność kolekcjonerska Nowaka rozwijała się w okresie szczególnego zainteresowania sztuką i kulturą Dalekiego Wschodu. W 1901 roku w Warszawie odbyła się pierwsza na ziemiach polskich wystawa sztuki japońskiej ze zbiorów Feliksa Jasieńskiego (1861–1929). Kolekcja, której trzon stanowiły drzeworyty *ukiyo-e* zebrane w Paryżu w okresie rozkwitu japonizmu, nie spotkała się ze zrozumieniem publiczności ani krytyków i została przeniesiona do Krakowa[40]. Zamieszanie towarzyszące temu wydarzeniu i późniejszej aktywnej działalności „Mangghi" nie uszło uwadze Nowaka. Po latach wspominał je wśród najważniejszych artystycznych niepokojów w życiu intelektualnym miasta[41]. Jako przedstawiciel Rady Miasta, a jednocześnie członek Rady Muzealnej – ciała opiniotwórczego w zakresie pozyskiwania zbiorów dla krakowskiego muzeum – był świadkiem wieloletnich zmagań o przekazanie placówce tej znakomitej kolekcji. W 1920 roku jako radca miejski swoim podpisem przypieczętował dotyczący jej akt darowizny na rzecz Muzeum Narodowego w Krakowie[42].

Na początku XX wieku w krakowskim muzeum zabytki sztuki chińskiej wystawiano na ekspozycjach stałych. Było to możliwe dzięki otwartej postawie dyrektora Feliksa Kopery (1871–1952), któremu doskonała orientacja w bieżących kierunkach rozwoju światowych muzeów pozwoliła dostrzec potrzebę poszerzenia zbiorów o muzealia pozaeuropejskie. Pierwszy był dar architekta Ferdynanda Kowarskiego (1834–1906), ofiarowany przez jego brata Ottona z Wiednia, drugi – kolekcja lekarza i antropologa Edwarda Goldsteina (1844–1920). Umieszczono je w salach pałacu Czapskich (1909)[43] i Sukiennicach (1911)[44]; w każdym znajdowały się przykłady ceramiki chińskiej, były jednak stosunkowo nieliczne i reprezentowały głównie wyroby eksportowe z końca epoki Qing. W zbiorach Jasieńskiego przedmioty o proweniencji chińskiej stanowiły niewielką grupę (składającą się głównie z XIX-wiecznych malowideł,

[36] Towarzystwo zostało założone w 1866 roku z inicjatywy Aleksandra Kramera. Dopiero w 1892 roku podjęto starania budowy jego siedziby wraz z salą posiedzeń. Po otrzymaniu od miasta parceli przy ulicy Radziwiłłowskiej 4 przystąpiono do budowy gmachu. Wówczas prezesem Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego był Julian Nowak, który podjął się trudu wykończenia i urządzenia nowej siedziby.

[37] Wyspiański zaprojektował dekorację westybulu z balustradą schodów, sali posiedzeń i czytelni oraz witraż *System Kopernika*. Więcej na ten temat: L. Płoszewski, dz. cyt., s. 164–166. *Wyspiański. Katalog wystawy*, s. 375–387.

[38] J. Nowak, *O ceramice chińskiej...*, s. 290.

[39] Julian Nowak opisał anegdotę dotyczącą wspólnego oglądania przedmiotów wykonanych z ceramiki, m.in. figurki niedźwiedzia, któremu Wyspiański postanowił namalować zimowy pejzaż. Ostatecznie do powstania dzieła nie doszło. Tamże, s. 290.

[40] S. Kozakowska, B. Małkiewicz, *Manggha. Wystawa kolekcji Feliksa Mangghi Jasieńskiego*, Kraków 1989; E. Miodońska-Brookes, M. Cieśla-Korytowska, *Feliks Jasieński i jego Manggha*, Kraków 1992.

[41] L. Płoszewski, dz. cyt., s. 160.

[42] Akt notarialny darowizny L.R.5966 z dnia 11 marca 1920, wypis drugi, [w:] A. Kluczewska-Wójcik, *Feliks „Manggha" Jasieński i jego kolekcja w Muzeum Narodowym w Krakowie*, Kraków 2014, s. 205–221.

[43] *Sprawozdanie Dyrekcyi Muzeum Narodowego w Krakowie za rok 1910*, Kraków 1911, s. 10–12.

[44] *Przewodnik po Muzeum Narodowym w Krakowie*, Kraków 1911. Sala XI została poświęcona w całości obiektom rzemiosła artystycznego z Chin pochodzącym z kolekcji Kowarskich.

brązów, tkanin i ubiorów), a przykładów ceramiki było zaledwie kilkanaście[45].

Nowak kształtował zatem swój zbiór na bazie kolekcji europejskich. Kiedy na początku XX wieku japonizm docierał na polskie ziemie, na Starym Kontynencie jego fala zaczęła właśnie opadać. Apogeum tego ważnego w sztuce zjawiska przypadło na rok 1900, gdy na Wystawie Światowej w Paryżu Tadamasa Hayashi (1853–1906) zaprezentował wystawę sztuki japońskiej. W towarzyszącej jej publikacji zwrócił uwagę na wpływ sztuki chińskiej na kulturę Japonii[46]. Ten nowy, kiełkujący nurt ponownego zainteresowania kulturą Państwa Środka narastał wraz z kolejnymi odkryciami archeologicznymi, publikacjami naukowymi i płynącymi do Europy artefaktami[47]. Zasilały one zbiory prywatne i publiczne. Do najważniejszych należała działalność: Édouarda Chavannesa (1865–1918), sir Marca Aurela Steina (1862–1943), Paula Pelliota (1878–1945), Langdona Warnera (1881–1955) i Victora Segalena (1878–1919), których odkrycia w zakresie sztuki, architektury, języka, historii i religii uświadomiły ludziom Zachodu ciągłość cywilizacji chińskiej.

Obecności międzynarodowych ekspedycji w Chinach na przełomie wieków sprzyjała sytuacja społeczno-polityczna chylącego się ku upadkowi cesarstwa. Nasilające się w drugiej połowie XIX wieku przemiany w sferze intelektualnej, społecznej, politycznej i ekonomicznej zaczęły zagrażać nie tylko systemowi imperialnych rządów, ale również ustalonym przez tysiąclecia normom społecznym i konfucjańskim ideałom. Istotnym zagrożeniem była potęga militarna zachodnich mocarstw i Japonii. Przegrane wojny doprowadziły między innymi do otwarcia chińskich portów. W czasie II wojny opiumowej (1856–1860) wojska francuskie i brytyjskie splądrowały Yuanmingyuan, letnią rezydencję cesarzy dynastii Qing w Północnej Stolicy. Tysiące dzieł sztuki i rzemiosła trafiło do Europy; tylko w Paryżu w latach 1861–1869 odbyło się kilkanaście aukcji, na których sprzedawano dzieła z Dawnego Pałacu Letniego[48]. Wzrost popytu na chinika na początku XX wieku przyciągnął do Francji dwóch głównych marszandów sztuki chińskiej: Zhanga Renjie (1877–1950) i Ching Tsaia Loo (1880–1957)[49]. Początkowo działali wspólnie pod opieką przedstawicielstwa dyplomatycznego rządu Qing, ale ostatecznie założyli własne firmy: Ton-Ying & Co (1902) oraz Lai-yuan & Co (1908), zajmujące się importem dzieł sztuki. Ich kontakty z przywódcami rewolucyjnymi, którzy w 1912 roku przejęli władzę w nowo powstałej Republice Chińskiej, otworzyły nowe możliwości pozyskiwania dzieł sztuki najwyżej klasy, wydobywanych ze świątyń, mauzoleów cesarskich i kolekcji prywatnych.

Popyt na chińskie dzieła sztuki był tak duży, że w 1911 roku C. T. Loo otworzył filie swojego paryskiego antykwariatu w Pekinie i Szanghaju. Tym, co wyróżniało jego działalność, było doskonałe opracowanie katalogów ofertowych. W 1928 roku C. T. Loo zbudował w Paryżu dom dla swoich zbiorów, słynną Czerwoną Pagodę, w której przyjmował kolekcjonerów[50]. Jednym z nich był Julian Nowak. Ceramika, którą polski bakteriolog nabywał u tych dwóch paryskich marszandów chińskiego pochodzenia, należała do najdroższych w jego zbiorach[51].

Bez wątpienia wpływ na kształt kolekcji Nowaka miały ówczesne europejskie muzea o profilu azjatyckim. Do pierwszych, założonych w Paryżu pod koniec XIX wieku, takich jak Musée Guimet (1879) i Musée Cernuschi (1898), dołączyły kolejne: Museum für Asiatische Kunst w Berlinie (1906)[52] oraz Museum für Ostasiatische Kunst w Kolonii (1909). Dział ceramiki chińskiej najlepiej reprezentowała w tamtym czasie paryska kolekcja Ernesta Grandidiera (1833–1912), licząca ponad 5000 zabytków. W Europie był on pionierem w badaniu i kolekcjonowaniu

[45] Ceramika stanowiła najmniej liczną grupę eksponatów, z czego najciekawsze to pochodzące z XIX wieku wyroby warsztatów kantońskich.

[46] Hayashi T., *Histoire de l'art du Japon. Comission Imperiale du Japon a l'Exposition Universelle de Paris*, Paris 1900.

[47] Pierwsza fascynacja Chinami, kojarzona z modą na chińszczyznę (*chinoiserie*), narodziła się w Europie w XVII wieku i trwała do pierwszej ćwierci XIX stulecia. Oczarowanie dalekowschodnią egzotyką wiązało się z odkryciami geograficznymi i wymianą handlową, którą prowadziły Kompanie Wschodnioindyjskie. Orientalia wypełniały kunstkamery, chińskie pokoje, a nawet całe pawilony. Dominowała w nich ceramika, a próby zgłębienia tajemnicy jej wytwarzania podejmowano do początku XVIII stulecia.

[48] Ch. Howald, L. Saint-Raymond, *Tracking dispersal. Auction sales from the Yuanmingyuan loot in Paris in the 1860s*, „Journal for Art Market Studies" 2018, vol. 2 (2), https://www.fokum-jams.org/index.php/jams/article/view/30/92 [dostęp: 10.05.2022].

[49] Inne odmiany nazwiska: Lu Qin Zhai, Cheng-Tsai Loo, Loo Ch'ing-Tsai.

[50] Galerie C. T. Loo & Cie, 48 rue de Courcelles, Paris.

[51] Doniczka *junayo* na cebulki kwiatowe była oferowana kolekcjonerowi przez Ton-ying w 1929 roku za 30 000 franków. Została zakupiona dopiero po trzech latach, po obniżeniu ceny, do którego skłonił sprzedawcę ogólnoświatowy kryzys gospodarczy. Zob. maszynopis z wykazem obiektów – DI MNK, Dzp 346/46, poz. 23.

[52] Początkowo jako kolekcja Königliche Museen, ze stałą ekspozycją otwartą w 1924 roku.

wczesnych naczyń z epok przypadających na okres od X do początku XVII wieku. Już w 1894 roku wydał dogłębne studium, które poświęcił głównie własnej kolekcji, lecz jednocześnie uczynił z niej pretekst do przybliżenia historii ceramiki chińskiej[53]. Ubolewając nad brakiem tego typu publicznych zbiorów, przekazał je w tym samym roku do Luwru[54]. W czasie licznych podróży po Europie Julian Nowak odwiedził wymienione muzea, a kolekcji Grandidiera poświęcił kilka ustępów opublikowanych wspomnień[55]. W opisach zbiorów czerpał z szerokiej wiedzy, używał specjalistycznych określeń, nie wahał się wyrażać krytycznych opinii na temat wystaw, jeśli ich twórcy pominęli w ekspozycji obiekty uznane przez niego za arcydzieła.

Fot. 4. Figura Ducha Ziemi (*zhenmushou*), epoka Tang, 1. połowa VIII wieku, nr inw. MNK VI-6991, fot. Karol Kowalik, zbiory Muzeum Narodowego w Krakowie

Kiedy na początku lat 30. XX wieku profesor Nowak przebywał w Londynie, poznał kolekcję British Museum oraz Victoria & Albert Museum – nie tylko ceramikę z Chin, ale także z terenów Azji Mniejszej i Persji, której pojedyncze przykłady posiadał w swoich zbiorach[56]. Dwie najlepsze brytyjskie kolekcje ceramiki chińskiej pozostawały jednak w tamtym czasie w rękach prywatnych.

Pierwsza to zbiór bankiera greckiego pochodzenia George'a Eumorfopoulosa (1863–1939), założyciela i wieloletniego przewodniczącego Oriental Ceramic Society (1921), który w 1906 roku, podobnie jak Nowak, zainteresował się sztuką Chin – zwłaszcza wczesną ceramiką. W latach 1925–1932 Eumorfopoulos sfinansował opracowanie i wydanie kompletnego katalogu swojej kolekcji[57]. W 1932 roku Julian Nowak obejrzał jego zbiory zgromadzone w willi przy 7 Chelsea Embankment i skomentował tę wizytę na kartach opublikowanych rok później wspomnień[58]. Słusznie zwracał uwagę, że ta cenna kolekcja powinna się stać własnością państwa, aby nie ulec rozproszeniu po śmierci jej właściciela[59]. Do swojej biblioteki nabył prestiżowy wielotomowy katalog jego dzieł[60].

Drugi spośród brytyjskich zbiorów, które zainteresowały polskiego kolekcjonera, należał do brytyjskiego finansisty sir Davida Percivala (1892–1964)[61]. Tworzył on swoją kolekcję przez wiele lat, posiłkując się specjalistycznymi badaniami ceramiki zgromadzonej między innymi w Muzeum Pałacowym w Pekinie, skarbcu Shoso-in w mieście Nara[62], a także w rezydencji sułtanów Topkapı Sarayı w Konstantynopolu[63]. W 1934 roku wydał poświęcony jej katalog[64]. O doskonałym rozeznaniu Nowaka w równolegle tworzonej kolekcji Percivala świadczą nie tylko posiadane przez niego publikacje, ale również korespondencja, jaką prowadził z angielskim kolekcjonerem na temat konkretnych obiektów, a także bezpośrednie odniesienia do jego londyńskich zbiorów w zapiskach podsumowujących dokonane zakupy[65].

Środowisko europejskich muzealników, kolekcjonerów i miłośników sztuki chińskiej przyczyniło się do zorganizowania poświęconych jej trzech wystaw:

[53] E. Grandidier, *La céramique chinoise. Porcelaine orientale, dâte de sa découverte, explication des sujets de décor. Les usages diverses. Classification*, Paris 1894.

[54] Od 1945 roku kolekcja jest przechowywana w Musée Guimet.

[55] J. Nowak, *Z Londynu do Paryża*, Kraków 1933, s. 49.

[56] M.in. nr inw. MNK XI-A-103; MNK IV-C-5646.

[57] R. L. Hobson, *The George Eumorfopoulos Collection. Catalogue of the Chinese, Corean and Persian Pottery and Porcelain*, vol. 1–11, London 1925–1932.

[58] J. Nowak, *Z Londynu do Paryża...*, s. 18.

[59] Z powodu kryzysu gospodarczego w latach 1934–1935 George Eumorfopoulos sprzedał część swojej kolekcji do Victoria & Albert Museum i British Museum, a ponad 800 dzieł podarował Benaki Museum w Atenach. Część zbioru, głównie dublety, sprzedał m.in. za pośrednictwem domu aukcyjnego Bluett & Sons.

[60] Katalogi Juliana Nowaka były jednymi z pierwszych sprzedanych, zostały bowiem oznaczone numerem 108; cały nakład wynosił 725 egzemplarzy.

[61] Kolekcja licząca 1700 obiektów, przekazana w 1952 roku Uniwersytetowi Londyńskiemu, jest zarządzana przez fundację Percivala i eksponowana w sali 95 British Museum. Do dzisiaj stanowi największą i najbardziej wszechstronną kolekcję ceramiki chińskiej w Europie.

[62] Sir D. Percival, *The Shoso-in Pottery*, „Transactions of the Oriental Ceramic Society" 1931–1932, vol. 10, s. 21–43.

[63] R. L. Hobson, sir D. Percival, *Chinese Porcelain at Constantinople*, „Transactions of the Oriental Ceramic Society" 1933–1934, vol. 11, s. 9–21.

[64] R. L. Hobson, *A Catalogue of Chinese Pottery and Porcelain in the Collection of Sir Percival David*, London 1934. Pierwsze wydanie objęło 650 egzemplarzy. Katalog Juliana Nowaka nosi numer 311.

[65] Uwagi dotyczą m.in. misy MNK VI-6952 zakupionej w 1933 roku u Ekchiana w Paryżu – DI MNK, Dzp 346/36.

w Amsterdamie (1925)[66], Berlinie (1929)[67] oraz Londynie (1935–1936)[68]. Po zwiedzeniu tej ostatniej, która była największym w historii światowego muzealnictwa pokazem dzieł sztuki chińskiej, Nowak snuł refleksję na temat własnego zbioru:

> Kolekcja mała, ale, jak się przekonałem na międzynarodowej wystawie chińskiej sztuki w Londynie, dająca jednak wcale dobre pojęcie niemal o całości ceramiki chińskiej [...]. Londyńska wystawa dała mi niepomierną satysfakcję. Ku mojemu bowiem prawdziwemu zdumieniu i ku wielkiej zarazem radości, studiując sumiennie i pracowicie dział ceramiczny wystawy, przekonałem się, że jednak mój skromny zbiór składa się z wartościowych okazów [...], a to, co jest, może zająć poczesne miejsce w każdym muzeum[69].

Archiwalia i materiały źródłowe dotyczące kolekcji Juliana Nowaka pozwalają prześledzić jej rozwój, a także wskazać główne źródła nabywania obiektów[70].

Okres 40-letniego formowania kolekcji można podzielić na trzy fazy. W pierwszej, datowanej od 1906 roku do początku lat 20. XX wieku, Nowak zakupił zaledwie dziewięć obiektów – większość w antykwariacie Arno. Te pierwsze, „intuicyjne" nabytki stanowią do dzisiaj najbardziej wartościową część omawianego zespołu. Są wśród nich kadzielnice z psami *fo* z epok Ming[71] i Qing[72] oraz wazy *meiping* o płomienistym szkliwie[73]. Zasadniczą część kolekcji zebrał nieco później, w latach 1924–1934. Stało się to już po osiągnięciu „trzeciego progu wtajemniczenia", czyli dzięki dogłębnym studiom nad ceramiką chińską[74]. Wiedzę w tej specjalistycznej dziedzinie czerpał z najnowszych, także bibliofilskich, pozycji. Prowadził działalność badawczą, oglądając najlepsze ówczesne kolekcje europejskie *in situ* – w muzeach, rezydencjach prywatnych i na wystawach międzynarodowych. W ostatnim okresie, w latach 1934–1946, uzupełniał zbiór, a także wycofywał z niego obiekty mniej wartościowe; jednocześnie prowadził działalność popularyzatorską i upowszechniającą[75]. Skupił się również na pisaniu obszernej książki na temat historii ceramiki chińskiej, niestety nie zdążył jej opublikować przed śmiercią, lecz jej maszynopis, przekazany wraz z kolekcją do Muzeum Narodowego w Krakowie, pozostaje do dziś świadectwem wiedzy i pasji konesera[76].

Opracowane zestawienie (tab. 1) ukazuje źródła pochodzenia obiektów kolekcji Nowaka. Dokumentują ją także zachowane na obiektach nalepki marszandów[77].

Wśród dostawców krakowskiego kolekcjonera byli właściciele wyspecjalizowanych antykwariatów z Wiednia, Berlina, Lipska, Paryża. Znamienne, że najcenniejsze naczynia kupował u marszandów posiadających dostęp do kolekcji cesarskich i innych zbiorów wysokiej rangi – Zhanga Renjie oraz C. T. Loo. Jednakże najwięcej obiektów – niemal 40 procent całego zespołu – zakupił za pośrednictwem paryskiego antykwariatu Ekchiana. Pochodziły one z bardzo dobrych kolekcji: Böe'a, Boisse'a, Friderica, Pouyonne'a, Retaulta, Vigniera. Korzystając z pomocy marszanda, nabywał te obiekty, zanim trafiły na publiczne licytacje, gdzie osiągnęłyby znacznie wyższe ceny[78]. Z kolei na rynku niemieckim wśród jego dostawców znaleźli się Karl W. Hiersemann, uznany wydawca z Lipska, specjalizujący się w orientaliach[79], oraz berlińscy handlarze towarami kolonialnymi: R. Wagner[80] i Ernst Fritzsche[81]. Ci ostatni wraz z firmą Rex & Co aż do wybuchu I wojny światowej mieli wyłączne prawo do sprzedaży dzieł sztuki i rzemiosła z Dalekiego Wschodu[82]. Na przełomie lat 20. i 30. XX wieku Julian Nowak kupował u przedstawicieli następnego pokolenia antykwariuszy: Theodora Bohlkena[83] i Edgara Worcha[84].

[66] *The Exhibition of Chinese Art of the Society of Friends of Asiatic Art*, Stedelijk Museum, Amsterdam 1925.

[67] „Austellung Chinesischer Kunst", Akademie der Künste, 12.01–2.04.1929 roku.

[68] „International Exhibition of Chinese Art", Royal Academy of Arts, 28.11.1935–7.03.1936 roku.

[69] J. Nowak, *O ceramice chińskiej...*, s. 291.

[70] DI MNK, Dzp 346/46.

[71] Nr inw. MNK VI-6924.

[72] Nr inw. MNK VI-7012.

[73] Nr inw. MNK VI-6939; MNK VI-7034.

[74] Przekroczeniem pierwszego progu według kolekcjonera było zainteresowanie ceramiką europejską, drugiego – ceramiką wschodnią. Zob. J. Nowak, *O ceramice chińskiej...*, s. 291.

[75] J. Nowak, *Ceramika chińska*, [w:] *Katalog wystawy kobierców mahometańskich ceramiki azjatyckiej i europejskiej, Muzeum Narodowe w Krakowie*, Kraków 1934, s. 73–78; tenże, *O ceramice chińskiej...*, s. 291–292.

[76] DI MNK, Dzp 346/46.

[77] Nr inw. MNK VI-6911; MNK VI-6998; MNK VI-7029.

[78] W ten sposób Nowak porównuje cenę talerza *junyao* z kolekcji Percivala PDF 72, zakupionego na aukcji w Sotheby's. Na ten temat: J. Nowak, *O ceramice chińskiej...*, s. 291.

[79] Karl Wilhelm Hiersemann Antiquariat, Königstrasse 29, Lipsk. Po śmierci Hiersemanna w 1928 roku firmę przejął jego syn Anton.

[80] R. Wagner Kunst und Verlagshandlung, Postdamerstrasse 134, Berlin W9.

[81] Ernst Fritzsche, Bellevuestrasse 6a, Berlin W9.

[82] P. Jirka-Schmitz, *The Trade in Far Eastern Art in Berlin during the Weimar Republic (1918–1933)*, „Journal for Art Market Studies" 2018, vol. 2 (3), https://www.fokum-jams.org/index.php/jams/article/view/57/111 [dostęp: 10.04.2022].

[83] China-Bohlken, Posdamerstr. 16, Berlin W9.

[84] Edgar Worch, Antiquitaten Alt China, Tiergartenstr. 2, Berlin W10.

Tab. 1. Zestawienie antykwariatów, w których Julian Nowak nabywał ceramikę chińską

Źródło nabycia	L. poz. na spisie Juliana Nowaka, Dzp. 346/46	Data nabycia
b.d., Leeuwarden (?)	1	1906
Arno, b.d.	5	1916
b.d., Wiedeń	3	1916–1917
Karl W. Hiersemann, Lipsk	5	1924–1928
China-Bohlken, Berlin	14	1928–1931
Ton-ying & Co, Paryż	11	1928–1932
Compagnie de la Chine et des Indes, Paryż	8	1929–1931
H. Ekchian, Paryż	59	1929–1936
Alexander Förster Alt China, Wiedeń	4	1929–1931
Ernst Fritzsche China-Kunst, Berlin	17	1928–1931
R. Wagner Kunst und Verlagshandlung, Berlin	9	1930–1932
b.d., Paryż	5	1930
Edgar Worch Antiquitäten Alt-China, Berlin	1	1931
C. T. Loo & Co, Paryż	4	1931
Robert Rousset, Paryż	3	1931–1941
Antykwariat Artystyczny Franciszka Studzińskiego, Kraków–Warszawa	1	b.d.
b.d., Warszawa	1	b.d.
b.d., Berlin	1	b.d.
b.d.	3	b.d.

Obydwaj często podróżowali do Chin i nawiązywali osobiste kontakty wśród lokalnych, renomowanych dostawców. Jednym z nich był Paul Hou Mingzi (1879–1949?)[85].

Intuicyjnie zebrana kolekcja ceramiki, której szlaki wiodły przez Pekin i Szanghaj, a dalej Paryż, Berlin, Lipsk, Wiedeń i Warszawę, aż do Krakowa, jest jedynym tak kompletnym i jednorodnym zespołem w polskich zbiorach. Dzięki udokumentowanej proweniencji dostarcza wielu cennych informacji na temat chińskich zabytków i ich recepcji w Europie.

Zachowane archiwalia, które jej dotyczą, otwierają szeroką perspektywę do prowadzenia dalszych badań nad muzealiami, a także działalnością kolekcjonera.

BIBLIOGRAFIA

Ceramika chińska [katalog wystawy] Kraków, wrzesień–październik 1959, oprac. Zofia Alberowa i in., Kraków 1959.

Chinese Ceramics. From the Paleolithic Period through the Qing Dynasty, ed. Zhiyan Li i in., New Haven 2010.

Grandidier Ernst, *La céramique chinoise. Porcelaine orientale, dâte de sa découverte, explication des sujets de décor. Les usages diverses. Classification*, Paris 1894.

Hayashi Tadamasa, *Histoire de l'art du Japon. Comission Imperiale du Japon a l'Exposition Universelle de Paris*, Paris 1900.

Hobson Robert Lockhart, *A Catalogue of Chinese Pottery and Porcelain in the Collection of Sir Percival David*, London 1934.

Hobson Robert Lockhart, *The George Eumorfopoulos Collection. Catalogue of the Chinese, Corean and Persian Pottery and Porcelain*, vol. 1–11, London 1925–1932.

Kluczewska-Wójcik Agnieszka, *Feliks „Manggha" Jasieński i jego kolekcja w Muzeum Narodowym w Krakowie*, Kraków 2014.

Kolekcjonerstwo polskie XX i XXI wieku. Szkice, red. Tomasz Feliks de Rosset, Agnieszka Kluczewska-Wójcik, Aldona Tołysz, Warszawa 2015.

Lisiewicz Jerzy, Sałkowski Jan, Urbanowicz Anna, *Nowak Julian Ignacy (1865–1946)*, Polski Słownik Biograficzny, t. XXIII, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978.

Miłośnictwo rzeczy. Studia z historii kolekcjonerstwa na ziemiach polskich w XIX wieku, red. Kamila Kłudkiewicz, Michał Mencfel, Warszawa 2014.

Miodońska-Brookes Ewa, Cieśla-Korytowska Maria, *Feliks Jasieński i jego Manggha*, Kraków 1992.

Nowak Julian, „Autobiografja prof. Juljana Nowaka", mps w redakcji Polskiego Słownika Biograficznego, Kraków 1933.

Nowak Julian, *Ceramika chińska*, [w:] *Katalog wystawy kobierców mahometańskich, ceramiki azjatyckiej i europejskiej*, Kraków 1934, s. 73–78.

Nowak Julian, *O ceramice chińskiej*, „Arkady" 1938, R. 4, nr 6, s. 291–292.

Nowak Julian, *Wspomnienia o Wyspiańskim*, „Gazeta Literacka" 1932, R. 4, nr 3, s. 46–49.

Nowak Julian, *Z Londynu do Paryża*, Kraków 1933.

O rzeczach pięknych. Rzemiosło artystyczne na przestrzeni wieków, red. Agnieszka Bender, Małgorzata Wrześniak, Lublin 2015.

Pacana Beata, Romanowicz Beata, *W przestrzeni Smoka. Sztuka chińska w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie*, Kraków 2015.

Pierson Stacey, *Collectors, Collections and Museum. The Field of Chinese Ceramics in Britain 1560–1960*, Bern 2007.

Piękne przedmioty. Ozdoba ciała i dekoracja wnętrz sakralnych i świeckich, red. Agnieszka Bender, Małgorzata Wrześniak, Rzeczy Piękne, t. II, Warszawa 2019.

Płoszewski Leon, *Wyspiański w oczach współczesnych*, t. II, Kraków 1971.

[85] P. Jirka-Schmitz, dz. cyt., s. 4.

Polskie kolekcjonerstwo rzemiosła artystycznego – historia i współczesność. Materiały po konferencji naukowej Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Oddział Warszawski w dn. 3–4 listopada 2016 r., red. nauk. Magdalena Białonowska, Monika Bryl, Anna Frąckowska, Warszawa 2018.

Przewodnik po Muzeum Narodowym w Krakowie, Kraków 1911.

Sprawozdanie Dyrekcyi Muzeum Narodowego w Krakowie za rok 1910, Kraków 1911.

Wang Audrey, *Chinese Antiquites. An Introduction to Art Market*, London 2012.

Wyspiański. Katalog wystawy dzieł ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie, red. Danuta Godyń, Magdalena Laskowska, Kraków 2017.

NETOGRAFIA

„All the Beauty of the World. The Western Market for non-European Artefacts (18th–20th century)", Bauakademie, Berlin, 13–15 października 2016, online: https://fokum.org/conference-2016/.

Howald Christina, Saint-Raymond Léa, *Tracking dispersal. Auction sales from the Yuanmingyuan loot in Paris in the 1860s*, „Journal for Art Market Studies" 2018, vol. 2 (2), online: https://www.fokum-jams.org/index.php/jams/article/view/30/92.

Jirka-Schmitz Patrizia, *The Trade in Far Eastern Art in Berlin during the Weimar Republic (1918–1933)*, „Journal for Art Market Studies" 2018, vol. 2 (3), online: https://www.fokum-jams.org/index.php/jams/article/view/57/111.

STRESZCZENIE

Kolekcja sztuki chińskiej, stanowiąca obecnie część zbiorów Działu Sztuki Dalekiego Wschodu Muzeum Narodowego w Krakowie, była tworzona od pierwszej dekady XX wieku. Znaczące zasługi w jej powstaniu miał Julian Nowak (1865–1946). W latach 1906–1941 zgromadził znakomitą kolekcję ceramiki chińskiej, ukazującą rozwój tej dziedziny od czasów epoki Han (206 p.n.e.–220 n.e.) do okresu panowania dynastii Qing (1644–1911). Działalność Nowaka wpisała się w drugą międzynarodową falę zainteresowania sztuką Dalekiego Wschodu, która nastąpiła po upadku cesarstwa w 1911 roku i napływie dzieł sztuki z Państwa Środka do Europy i Stanów Zjednoczonych. W tym czasie powstawały nowe muzea azjatyckie, organizowano międzynarodowe wystawy sztuki Chin w Amsterdamie (1925), Berlinie (1929) i Londynie (1935–1936). Julian Nowak był świadkiem i uczestnikiem tamtych wydarzeń, a dzięki specjalistycznej wiedzy i międzynarodowym kontaktom zgromadził zbiory, które porównywał z najważniejszymi kolekcjami w Paryżu i Londynie. Autorka opisuje ich genezę, a także porusza zagadnienia proweniencji poszczególnych zabytków i mechanizmów translokacji, jakim podlegały.

Słowa klucze: Julian Nowak (1865–1946), kolekcjonerstwo, ceramika chińska, proweniencja zabytków, Międzynarodowa Wystawa Sztuki Chińskiej w Londynie (1935–1936)

SUMMARY

The collection of Chinese art, which is now part of the Far Eastern Art Department of the National Museum in Kraków, has been created since the 1900s. In this merit, significant contribution was made by Julian Nowak (1865–1946). In 1906–1941, he gathered an excellent collection of Chinese ceramics, showing the development of this field from the Han Dynasty (206 BC–220 AD) to the Qing Dynasty (1644–1911). His activity was part of the second international wave of interest in the art of the Far East, which followed the fall of the Empire in 1911 and the influx of works of art from the Middle Kingdom to Europe and the United States. At that time, new Asian museums were established, and international exhibitions of Chinese art were organised in Amsterdam (1925), Berlin (1929) and London (1935–1936). Julian Nowak was a witness and participant of these events; thanks to specialist knowledge and international contacts, he amassed collections that he compared with the most important sets in Paris and London. The author describes the genesis of their creation, discusses the issues of provenance of individual artefacts and the mechanisms of translocation they were subjected to.

Key words: Julian Nowak (1865–1946), collecting, Chinese ceramics, provenance of antiquities, International Exhibition of Chinese Art in London (1935–1936)